ବିନ୍ଦୁ ବିମର୍ଶ
Bindu Bimarsha
ISSN NO:. 3049-2807(O)
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ॥ ଜାନୁଆରୀ - ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୨୬
VOLUME NO: II, ISSUE NO: I ॥ JANUARY-MARCH 2026

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଫକୀରମୋହନ: ଏକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ଡକ୍ଟର ସୁଶ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱାଇଁ

ସହାୟକ ଅଧ୍ୟାପିକା, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ, ଫକୀରମୋହନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲେଶ୍ୱର

ARTICLE NO: BB-II-I-2026-07

ORC ID: 0009-0000-1136-4019
DOI: 10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.7
E-Mail: sushree.balasore@gmail.com
Review Status: Double-Blind Peer Reviewed
Language of the Article: Odia
Type of Article: Research Article

Submission Date: 19-11-2025
Publication Date: 14-01-2026

ABSTRACT ॥ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର

ଉନ୍ନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଘଡି ସନ୍ଧି କାଳରେ ନୂତନ ସମ୍ଭାବନା ନେଇ ନବଯୁଗର ପଦଧ୍ୱନି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶୁଣାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ସମୟ ପରିଧିରେ ଏ ମାଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୋହିତ, ନବଯୁଗର ଭଗୀରଥ, ଏ ଜାତିର ଦାଧୀଚି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ସରସ୍ୱତୀ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଏକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଘଟଣା । ଏକାଧାରରେ କବି, ଔପନ୍ୟାସିକ, ଗାଳ୍ପିକ, ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତା, ପ୍ରଶାସକ, ଶିକ୍ଷକ, ଅନୁବାଦକ, ଜୀବନୀ ରଚନାକାର, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରଚୟିତା, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ବହନ କରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ସମାଲୋଚନା ସମୂହ । ଏହି ଆଲେଖ୍ୟରେ ଆମେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଭେଟିବା ।

ମୂଳ ଶବ୍ଦ: ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଭିମୁଖ୍ୟ, ଯୋଗ, ଦର୍ଶନ, ଶାସ୍ତ୍ର, ଭାଷା

ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଲିଖିତ କୋଡ଼ିଏଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଅଭିଭାଷଣ ସଂଯୋଜିତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ ମୁକୁର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଯାହା କି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ତେବେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରୁ ସ୍ୱଲିଖିତ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମିଳିଥାଏ ଯଥା:- 'ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି', 'ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର', 'ଗୋତ୍ର', 'ଶୁଦ୍ର ଓ ବେଦାଧିକାର', 'ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଓ ଲୋନ୍ଦାଜ୍ ଜାତି', 'ସିରଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲଙ୍କ ଚାଟଶାଳୀ ଓ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା', 'ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ', 'କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ', 'ଅନେକ ସଭାପତି ଅଭିଭାଷଣ' ଇତ୍ୟାଦି। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧିକଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀ ରହିଛି। ସେହିପରି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କର ରଚନାରେ ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ କଥାସମ୍ରାଟ ବୋଲି ସମ୍ମାନ ଦିଅ ଯାଏ ମାତ୍ର ସେ କେବଳ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କଥାକାର ନୁହନ୍ତି ବରଂ ଏକ ସମାଜ ସୁଧାରକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ମଧ୍ୟ । ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ ସମାଜରକୁ ସଂସ୍କାର, ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ସମସ୍ୟା, ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟବାଦର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏଥି ସହିତ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଶୈଳୀରେ ସମାଜର ଅସୁବିଧାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସେ ଦକ୍ଷ । ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧର ଭାଷା ସରଳ ତେଣୁ ଗ୍ରାମ ଓ ସହର ଉଭୟ ପାଠକ ସହଜର ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ। ଏଥି ସହିତ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମାଜର ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ।

ଗଦ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନାବେଳେ ସାଧାରଣତଃ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ। ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନାରେ ସେ ଯେପରି ଅମିତ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ, ସେହିପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନାରେ ତାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ। ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ନୂତନ ଆଙ୍ଗିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଊଣା ନୁହେଁ । ପୁଣି ଉନବିଂଶ ଶତକରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ । ଏ ସ୍ତରରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଆକଳନ କରାଯାଇନାହିଁ । ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଦ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ ସକାଶେ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର ଭୂମିକା କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ବୃହତ୍ତର ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟି, ଐତିହ୍ୟ ସଚେତନତା, ସଂସ୍କାର ଲିପ୍‌ସା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନାରେ ହାତ ଦେବାବେଳେ

CC BY NC

ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୋଶୀ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ପଡିଥିଲା । ଏ କଥାଟିକୁ ବହୁବାର ସେ ନିଜ ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଏ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱ-ଆତ୍ମଜୀବନଚରିତରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି, "ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ପ୍ରତି ମାସରେ କ୍ଷୁଦ୍ରବୃହତ୍ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ବାହାରୁଥାଏ । ମୁଁ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ କିଣି, କେତକେ ବାଲେଶ୍ୱର ସହରସ୍ଥ ସୁନହଟ୍ ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ବାବୁ ଦାମୋଦର ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଳୟରୁ ଆଣି ପଢ଼େ। ଖଣ୍ଡିଏ ବଙ୍ଗଳା ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ହସ୍ତଗତ ହେଲେ ମୁଁ ଅନେକ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ହସ୍ତରେ ଧରି ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଦେଖେ, ଏବଂ ମନେକରେ କେବେ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଏପରି ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବାହାରିବ।"[୧]

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଯୋଗଗୁରୁ ପତାଞ୍ଜଳୀଙ୍କ ଯୋଗ ଦର୍ଶନ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ । ଏଥିରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଯୋଗର ସ୍ୱରୂପ ଓ ତାର ଉପୋଯୋଗିତା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯୋଗ ଅର୍ଥ ଆତ୍ମା ସହ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସଂଯୋଗ । ଯୋଗ ବିନା ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ତେଣୁ ପତଞ୍ଜଳି , ଜନକ,କପିଳ , ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗୀ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷା ଗୁରୁ ଯୋଗ ସଂପର୍କ ରେ ବିଭିନ୍ନ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ମତରେ ଯୋଗର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ବସ୍ତୁବିଷୟ ଚିନ୍ତାପ୍ରବାହର ଉତ୍ଥାନ । ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତାର ନାମ ଯୋଗ । ଯାବତୀୟ ମନୋବୃତର ନିରୋଧର ନାମ ଯୋଗ ।ପତଂଜଳି ଯୋଗ ଦର୍ଶନର ଗୁଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସରଳ ଭାବେ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମନର ସମସ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ରୁଦ୍ଧକରିବା ନାମଯୋଗ । ତେବେ ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ବୈରାଗ୍ୟଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦମନ ସମ୍ଭବ । ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେଲେ ଚିତ୍ତ ସାଂସାରିକ ଭୋଗ ବିଳାସପ୍ରତି ବିମୁଖ ହୋଇ ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ଅଭିନିବେଶ ଜନ୍ମେ । ବୈରାଗ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସୂଚନା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି ଐହିକ ଓ ପାରଲୌକିକ ସୁଖ ଭୋଗ ଇଚ୍ଛା ପରିତ୍ୟାଗ ହିଁ ବୈରାଗ୍ୟ । ସେହିପରି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଦୃଢ ହେଲେ ମନ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ରହିପାରିବ । ଯୋଗକୁ ବିଦେହଲୟ ଯୋଗ ଓ ପ୍ରକୃତିଲୟ ଯୋଗ ଭେ ରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯୋଗ ବା ଯୋଗଫଳ ପ୍ରତି ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉପୁଜି ଥାଏ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ମତରେ କୈବଲ୍ୟ ଲାଭ ହେଲେ ହିଁ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହୁଏନାହିଁ । ନଚେତ୍ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ସଂସାରକୁ ବାରମ୍ବାର ଆସିବାକୁହୁଏ । ଈଶ୍ୱରକିଏ ସେ ସଂପର୍କ ରେ ସୂଚନା ଦେବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହନ୍ତି କ୍ଳେଶ , ବିପାକ ,କର୍ମ ଓ ଆଶୟ ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ,ମୁକ୍ତ ,ଈଶ୍ୱର । ଏହିପରି ଭାବରେ ଏହି ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ଯୋଗ,ଧ୍ୟାନ,ସମାଧି ,ବୈରାଗ୍ୟ ସଂପର୍କ ରେ ବିସ୍ତାର ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ସେହିପରି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉଛି ' ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି' ଯାହା ରମ୍ୟ ରଚନା ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ସଂପର୍କରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋରମ ଶୈଳୀରେ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଜୟଦେବ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ,ଦୀନବନ୍ଧୁ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର ପ୍ରଭୃତି ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ ଆଲୋକ ,ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ବୈଠା ଘର ଆଲୁଅ ସହ ତୁଳନା କରିବା ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗତ୍ମକ ଶୈଳୀର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜିରେ ଇଂରେଜ ଜାତିପ୍ରତି ଓ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ବିଦ୍ରୁପ ନିହିତ । ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ଅନୁସରଣରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ବାଇ ମହାନ୍ତି ପାଞ୍ଜି। ନନାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ରମ୍ୟ ରଚନାକୁ ମୁକ୍ତ ଆଙ୍ଗିକଧର୍ମୀ ରଚନା କୁହାଯାଇପାରେ। ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଖବର କାଗଜକୁ ଜ୍ଞାନ ଗଛର ଫଳ ବୋଲି କହିବା ସହିତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଫଳ ବେଶୀ ଖାଉଥିବା କଥା ପରିହାସ ଛଳରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି। ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲାଙ୍କ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ଓ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବ ସିରାଜ ଉଦ୍ଦୌଲା ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଥିଲେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ତେବେ ଫକୀରମୋହନ ତାଙ୍କ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ ସିରାଜଙ୍କ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ଓ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ସଂପର୍କରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ପିଲାଦିନେ ପାର୍ସୀ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସୀରାଜଙ୍କ ଏକ ସହପାଠୀ ପାଠ ବେଶୀ ପଢ଼ିଦେବାରୁ ନବାବ ତା ଆଖି ଖୋଳି ପକାଇଥିଲେ। ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା କ୍ରମରେ କୁଲି ଖାଁ ଯିଏ ସୀରାଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଗୁରୁ ଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ସୀରଜଙ୍କ ନୃଶଂସତା ସଂପର୍କରେ ଅବଧାରଣା କରିହୁଏ ।

'ଅତିମୋହ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ କଳିଯୁଗରେ ଲୋକଚରିତ୍ର କିପରି ହେବ ସେ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି। ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉଛି 'ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ' ଏଥିରେ ତତ୍କାଳୀନ ସମୟରେ କିପରି ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ସେ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି ତତ୍କାଳୀନ ସମୟରେ ମୁଦ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ସଂଖ୍ୟା ସ୍ୱଳ୍ପ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ସବୁ ବଙ୍ଗୀୟ ଭାଷାରେ ପାଠ କରାଯାଉଥିଲା ।କାନ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ' ପୁସ୍ତକ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଥିଲା ସେ ସବୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ମରହଟ୍ଟା ଯୁଗ, ମୁସଲମାନ ଯୁଗ, ଓ ଇଂରାଜୀ ଯୁଗ

ତଥା ରେଭେନ୍ସା ଯୁଗ। 'ଢ଼ାଲ୍ଟେର ଦର୍ଶନ' ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କର ଏକ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ଜନିତ ପ୍ରବନ୍ଧ । ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ସାକ୍ଷାତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି। ଫକୀରମୋହନ 'କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବଙ୍ଗଦେଶର ଚଣ୍ଡୀଦାସ ଓ ବିଦ୍ୟାପତି ପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବୈଷ୍ଣବ କବି ଭାବରେ ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଅଭିହିତ କରିବା ସହିତ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ, ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭା ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତଙ୍କ 'ମେଘନାଦ ବଧ' କାବ୍ୟ ଓ 'ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରେ ଓଲନ୍ଦାଜ୍ ଜାତି' ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେଉଁଥିରୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମୟର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ପରମ୍ପରା ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ରହିଛି।

ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ 'ଗୋତ୍ର'ରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ସହିତ ଧର୍ମୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଋଷିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କରିବା, କରାଇବା, ଲେଖିବା, ଓ ଲେଖାଇବା କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଛି । ମାତୃଭାଷାର ଅବନତି ପ୍ରତି କ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ଭାଷାରେ, "ଆମର ମାତୃଭାଷା ପୁସ୍ତକ ମୁଁ ଯଦି ନ କ୍ରୟ କରେ ତେବେ ଅନ୍ୟ ମାନେ କାହିଁକି କିଣିବେ? ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୦୬ ଖଣ୍ଡେ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଉତ୍ସାହ ବେଗରେ ଚାଲିଥିବ ବେଳେ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନକହିଲେ ଚଳେ।" ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉଛି 'ଶୁଦ୍ର ଓ ବେଦଧିକାର' ,ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବେଦ କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧ୍ୟୟନର ଅଧିକାର ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏକ ଚାଟିଆ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନର ଅଧିକାରୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବା ଓ ଅନ୍ୟଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ନିବୃତ କରାଇବା ନିନ୍ଦନୀୟ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି।

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧକ ଓ ସାମାଜିକ ସୁଧାରକ ଭାବେ ପରିଚିତ। ତାଙ୍କ 'ଗୋତ୍ର' ପ୍ରବନ୍ଧ ହେଉଛି ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଓ ସାମାଜିକ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଗୋତ୍ର ଓ ଜାତିପ୍ରଥାର ଅନାବଶ୍ୟକ ଗରିମା ଉପରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କଟାକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି। ଫକୀରମୋହନ ଗୋତ୍ର ପ୍ରଥାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ଅବିଜ୍ଞତା ଓ ଅନ୍ଧଭକ୍ତିର ଫଳ ଭାବେ ଦେଖିଛନ୍ତି। ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚରିତ୍ରଦ୍ୱାରା ମାପିବା ଉଚିତ, ଜନ୍ମ ଓ ଗୋତ୍ରଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ। ସେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି କିପରି ଲୋକ ଗୋତ୍ର ନିମନ୍ତେ ନିଜ ଜୀବନର ଛୋଟଛୋଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନାବଶ୍ୟକ ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୋତ୍ର ଏକ ସାମାଜିକ ପରିଚୟ ମାତ୍ର, ଯାହାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେବା ଅସମୀଚୀନ। ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନମୂଳକ ଓ ଯୁକ୍ତିଭିତ୍ତିକ ଚେତନା ଗଢ଼ିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି। ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମତ ହେଉଛି ଯେ, "ମନୁଷ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଏକ ଗୋତ୍ରର ମାନବ ଗୋତ୍ରର।" ସେହିପରି ଭେଦଭାବ ଓ ଜାତିପ୍ରଥାକୁ ସେ ମନୁଷ୍ୟତା ବିରୋଧୀ ମନେକରିଛନ୍ତି। ଗୋତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜକୁ ସଚେତନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି। ସେ ସମାଜରେ ବିବେକ, ନ୍ୟାୟ ଓ ସମାନତା ଆଣିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ।

ସେହିପରି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କେତେକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧବଳୀ ରହିଛି। ସେଗୁଡିକ ହେଲା ତ୍ରିଧର୍ମ ,ସମନ୍ୱୟ ,ତୁକ୍କାରାମ ,ପ୍ରକୃତି, ଆଳିମାଳିକା,ରେବତୀ ଗଳ୍ପର ମୂଳ ଅଂଶ ,ସଙ୍ଗୀତରତ୍ନ ପୁସ୍ତକର ସମୀକ୍ଷା। ତ୍ରିଧର୍ମ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଫକୀରମୋହନ କହନ୍ତି, "ବିଶ୍ୱ ସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ମୂଳରେ ତ୍ରିଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟ ବିଦ୍ୟମାନ।" ଆର୍ଯ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ମୂଳରେ କର୍ତ୍ତା ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମା ,ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି। ସେହିପରି ତ୍ରିଭୁବନ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ ତ୍ରିକାଳ ଭୂତ,ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ତ୍ରି ଗୁଣ ସତ୍ୱ , ରଜଃ ,ତମଃ ତ୍ରି ଅବସ୍ଥା ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ ଓ ଜରା ।

'ତୁକରାମ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଭକ୍ତ ତୁକାରାମଙ୍କ ଜୀବନୀ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ତୁକାରମ୍ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଜାତୀୟ କବି। ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଅୟସ ଆରାମକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୈରାଗ୍ୟ ପୂର୍ବକ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନାରେ ଚିତ୍ତକୁ ନିବିଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତୁକାରାମଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ଏବଂ ସଂସର୍ଗରେ ଶିବାଜୀ ମହାରାଜ ସଂସାର ପ୍ରତି ବୀତସ୍ପୃହ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅରଣ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତେବେ ପ୍ରଜାପାଳନ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ବୋଲି ତୁକରାମ ବୁଝାନ୍ତେ ଉପଦେଶକୁ ମାନି ଶିବଜୀଙ୍କର ବିଷୟ ବୈରାଗ୍ୟ ତିରୋହିତ ହୋଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ହୋଇଛି ।

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ରଚନା ଆଳିମାଳିକା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ର ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ରେ ରଚିତ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଜାତିର ଆଧିପତ୍ୟ ଯେତେ ବେଶୀ ସେହି ଜାତିର ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ସେତେ ବେଶୀ । ଉଦାହରଣ ଦେଇ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି। ତେଲେଙ୍ଗାମାନେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପ୍ରତିବେଶୀ କିନ୍ତୁ କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ତେଲେଙ୍ଗୀ ବୁଝନ୍ତି ? ସେହିପରି ଆଳିମାଳିକା ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାଷାରୁ ଦେଶଜ ଓ ବିଶେଷ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ନେଇ ଉଦବେଗ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ସଭାର ଅଭିଭାଷଣଗୁଡ଼ିକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବା ସମାଲୋଚନାଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ। କଟକ ଆଲୋଚନା ସଭାର ୪ର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଭିଭାଷଣ ଓ ତା ୬-୯-୧୯୧୪ ରିଖରେ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଅଭିଭାଷଣ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳତା ଏହି ଅଭିଭାଷଣ ଦ୍ୱୟରେ ପ୍ରକାଶିତ । ସେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ବିଚରଣ ଭୂମି ଭାବରେ ଏଥିରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ ଦ୍ୱୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଆମକୁ ଢେର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକୀକରଣରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ ସେ ଆମକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇଛନ୍ତି। ସେ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରମ୍ପରାର ପୋଷାକ, ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ଯୁଗସଚେତନ । ଯୁଗ ଯାହା ଚାହୁଁଛି, ଯୁଗ ଅନୁଯାୟୀ ଯେପରି ଲେଖିଲେ ସର୍ବତ୍ର ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଆଦର ବଢ଼ିବ, ସେପରି ଲେଖିବାକୁ ଫକୀରମୋହନ ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ ଦୁଇଟିରେ ସ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଧାରଣା ଦେଇଛନ୍ତି। ସେ ଆପଣାର ଔପନ୍ୟାସିକ ଜୀବନର କଥା କହିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖୁଛନ୍ତି, "କେହି କହିପାରନ୍ତି ମୁଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଅଛି ବୋଲି ଉପନ୍ୟାସର ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କଲି, କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ କୈଫିୟତ ଏହି ଯେ, ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଟ ନଥିଲେ କୁଲି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ବାଟର ଛାଞ୍ଚ କରିଦେଲା ଉତ୍ତାରେ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଇଂଜିନିୟରମାନେ ଆସି ସୁନ୍ଦର ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାନ୍ତି । ଅତଃପର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଭଲ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଛାଞ୍ଚ କରିଯାଉଛି " ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଉଦାରତା ଓ ଉତ୍ତର ସାଧକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଆସ୍ଥାର ପରିଚୟ ମିଳେ।

ଫକୀରମୋହନ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ସମ୍ପତ୍ତି ରୂପେ ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାର ସେମାନଙ୍କ ଦାୟାଦମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରି, ସେହିପରି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭାବୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଛାଡିଯିବା ଉଚିତ୍ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେଶ ବିଦେଶରେ, ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ଜାତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରାଯାଇପାରିବ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ଆମର ପଡ଼ୋଶୀ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଆବଶ୍ୟକ। ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବକ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା । ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ନିଜେ ପଢ଼ିବା, ଅନ୍ୟକୁ ପଢ଼ାଇବା, ସାହିତ୍ୟ ନିଜେ ଲେଖିବା ଅନ୍ୟକୁ ଲେଖାଇବା ଉପରେ ସେ ଅଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ବିମୁଖ ମନୋଭାବ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଥିଲା। ସେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅତି ଦୁଃଖର ସହିତ କହିଥିଲେ ଯେ, "ମୋତେ ସଙ୍କୁଚିତ ଓ ଦୁଃଖିତ ଭାବରେ ବୋଲିବାକୁ ହେଉଛି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷାର ଗ୍ରନ୍ଥ କିଣି ପଢ଼ିବାର ରୁଚି ଜାତ ହୋଇନାହିଁ, ଅଥବା ବଡ଼ବଡ଼ ଆକାର ସୁନେଲି ବନ୍ଧାଇ ନାନା ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁସ୍ତକମାନ ସଚରାଚର ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧାଇ ଚଟି ବହି ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ବିଚାର କରିବାର ଉଚିତ, ଅନ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ମାତାକୁ ଭକ୍ତି ଓ ପୂଜା କରିବା ସମୟରେ, ହେ ଦରିଦ୍ର ସନ୍ତାନ, ସେହି ସମୟରେ ମାତାର ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ଯତ୍ନ କରିବାର ଅଥବା ଅବଜ୍ଞା ଭାବରେ ତାହାକୁ ତଡ଼ି ଦେବାର ଉଚିତ । ଏହା ଆପଣମାନଙ୍କର ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ ।" ସେ ଜନନୀ ଭାବରେ ମାତୃଭାଷାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ।

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ,ସଂସ୍କୃତି ,ପରମ୍ପରା ଓ ଦର୍ଶନର ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ସ୍ୱକୀୟ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପ ,ଉପନ୍ୟାସ ଓ କବିତାରେ ଫକୀରମୋହନ ସାଧାରଣତଃ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବା ବେଳେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅଭିଭାଷଣରେ ପ୍ରାୟତଃ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରୀ ସାଧୁ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି। ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ନୂତନ ଆଙ୍ଗିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ସମୂହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରଚନା ଶୈଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋରମ ଥିଲା। ତାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ସୃଜନଶୀଳତା, ବିଷୟବିନ୍ୟାସ କୌଶଳ ତାଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରବନ୍ଧସମୂହକୁ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚିତି ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି ।

ସଙ୍କେତ ସୂଚୀ

BINDU BIMARSHA...

୧. ମିଶ୍ର, ଅନନ୍ତ, ସଂପାଦିତ. *ଫକୀର ମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ*, ଖଣ୍ଡ–୧. କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋର, ୧୯୬୩.

୨. କୁଅଁର, ଦୁର୍ଗାଚରଣ. *ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି*. ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୧୯୯୩.

୩. ଗିରି, ଅରବିନ୍ଦ. *ଫକୀରମୋହନ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ରଚନାବଳୀ*. ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ୨୦୦୦.

୪. କର, ବାଉରୀ ବନ୍ଧୁ. *ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ*. ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶନ, କଟକ, ୨୦୧୭.

Field	Details
Funding Statement	This research received no external funding
Conflict of Interest	No
Plagiarism Test	Yes (Drillbit)
Similarity Index	1 %
Ethical Approval	Not applicable
Cite:	Swain, Dr. Sushree Sangit. "Prābandhika Fakīramohana: Eka Ākaḷana." Bindu Bimarsha, vol. 2, no. 1, Jan. 2026, pp. 42–45. Crossref, https://doi.org/10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.7.